

NOVI ZELAND

Referat
[UDK 325.252:316.347] (931=862) (091)

Branimir Banović

*Institut za migracije i narodnosti,
Zagreb*

Primljeno: 21. 11. 1987.

PRVI POKUŠAJ DRUŠTVENOG OKUPLJANJA DOSELJENIKA IZ HRVATSKE NA NOVOM ZELANDU

SAŽETAK

Autor prikazuje početke društvenoga (nacionalnog i klasnog) okupljanja rane hrvatske (dalmatinske) imigracije na Novom Zelandu.

Uzrok prvoga značajnijeg društvenog okupljanja naših doseljenika u toj zemlji bio je i dugo ostao splet događaja vezan za ekstrakciju smole s drveta kauri. Može se slobodno ustvrditi da je smola drveta kauri od početka imigracije, sredinom prošlog stoljeća, pa sve do prvoga svjetskog rata imala najznačajniju ulogu u naseljavanju naših ljudi na Novom Zelandu.

Najranije sačuvano pismeno svjedočanstvo u kojem se spominju naši doseljenici na Novom Zelandu potječe iz godine 1858. To je izvještaj (pohranjen u Dubrovačkom arhivu) o ekspediciji istraživača i znanstvenika Ferdinanda von Hochstelera, koji je fregatom austrijske ratne mornarice »Novara« na putu oko svijeta posjetio Novi Zeland godine 1857. Prema sačuvanom popisu posade (nalazi se u posjedu porodice Stjepana Jeličića iz Meadowbanka kod Aucklanda) na brodu je bilo i podosta naših mornara iz Dalmacije, od kojih je nekolicina, privučena mogućnostima relativno brze zarade ekstrakcijom smole drveta kauri, dezertirala i ostala na Novom Zelandu (14:444).

Došavši u društvo oklandskih trgovaca smole s drveta kauri, odnosno saznavši za tržišnu vrijednost te smole, dalmatinski su mornari nakon povratka »Novare« počeli u svojim sredinama govoriti o mogućnostima velike i relativno brze zarade na smolonosnim područjima novozelandskoga Sjevernog otoka.¹ Od te grupe pomoraca neki su se vratili na Novi Zeland, a ubrzo nakon njihova odlaska, nekoliko mladih ljudi otišli su za njima, otvorivši tako proces lančane migracije između nekih priobalnih (otočnih) prostora Dalmacije i Novog Zelanda (13:159). S druge strane, putove lančane migracije vjerojatno je otvorila i grupa mornara s Pelješca koja se, pretrpjevši brodolom ispred luke Kaipara šezdesetih godina prošlog stoljeća, zaposlila na obližnjim poljima smole drveta kauri (9:160, 161).

¹ Raznovrsna je upotreba smole kauri drveta ali je svojevremeno osobito bila tražena u industriji lakova. Njena ekstrakcija u komercijalne svrhe započela je na Novom Zelandu još 1847. godine, a zbog velike potražnje ta zemlja koncem stoljeća postaje njen svjetski centar proizvodnje. Konjunktura smole trajala je sve do tridesetih godina kada, zbog pronalaska sintetičkog nadomjestka, pomalo zamire.

Smola kauri drveta, kao značajna stavka izvoza, bez sumnje je odigrala veliku ulogu u ukupnom privrednom razvoju Novog Zelanda.

Doseljavanje iz jugoslavenskih zemalja na Novi Zeland, utrto prvenstveno lančanom migracijom sredinom druge polovine devetnaestog stoljeća, imalo je početka privremeni karakter a bijaše vezano uz ekstrakciju smole drveta kauri na Sjevernom otoku te zlata na Južnom otoku, premda je već i tada bilo podosta naših ljudi koji su u toj zemlji duže boravili i poslije se u njoj trajno naselili. Uzgred, proces permanentne imigracije iz jugoslavenskih zemalja (uglavnom Dalmacije) na Novi Zeland vezan je uz razdoblje između dva svjetska rata, i općenito uzevši, možemo ga podijeliti na vrijeme ruralnoga i recentnijeg urbanog naseljavanja.

Dva su, dakle, među tzv. privlačnim faktorima koji su u početku determinirajuće djelovali na skretanje dijela potencijalne hrvatske emigracije prema Novom Zelandu: prvi je zlato otkriveno godine 1861. u aluvijalnim naslagama novozelandskoga Južnog otoka. Zna se da je među kopačima koji su za vrijeme zlatne groznice stigli na Južni otok nalazilo i mnogo naših ljudi iz Dalmacije. Istini za volju, najveći broj tih imigranata nije stigao iz domovine, već iz susjedne Australije, a bilo ih je i iz Kalifornije i iz drugih zemalja svijeta. Njihova mjesta rođenja, kako stoji u dokumentima o naturalizaciji, nižu se od Trsta, Rijeke, preko dalmatinskih otoka, obale i neposrednog zaleđa, sve do Kotora (14:444). Međutim, dolazak naših ljudi u potragu za zlatom na Južni otok bijaše gotovo beznačajan prema opsjedanju smolonosnih polja Sjevernog otoka, posebno njegova najsjevernijeg dijela — poluotoka Aucklanda, osobito od sredine devetnaestog stoljeća do međuratnog razdoblja. U tom razdoblju broj doseljenika iz Hrvatske (imigracija iz drugih južnoslavenskih krajeva brojčano je zanemarljiva) kretao se između 3.000—5.000: bijahu to mahom mlađi muškarci z Dalmacije (6:78, 11, 12).² No, zacijelo ih bijaše i znatno više, jer je službena statistika, kao što je poznato, registrirala samo one imigrante koji su se po dolasku javili Austro-ugarskom konzulatu u Auchlandu. Broj prijavljenih bio je, međutim, relativno mali jer su mnogi emigrirali da bi, uz ostalo, izbjegli i služenje višegodišnje vojne obveze.

S druge strane, smola s drveta kauri nije bila samo neposredni razlog doseljavanja mahom hrvatske populacije iz Dalmacije na Novi Zeland, već je odigrala i nadalje važnu ulogu u prvome zapaženijem društvenom okupljanju naših doseljenika, koje je zapravo imalo elemente nacionalnoga i klasnog grupiranja. Naime, potkraj devetnaestog stoljeća veliki broj naših kopača iz Dalmacije poremetio je postojeće brojčane i druge odnose među imigrantima što je revoltiralo prvenstveno britanske radnike i dovelo do žestokih sukoba na smolonosnim revirima te zemlje. Uz to, svaki nered i zastoj u ekstrakciji te sirovine osjetno je pogadao novozelandsku privredu, odnosno trgovinu, jer se radilo o vrlo traženoj robi na svjetskom tržištu. Zbog toga je guverner Novog Zelanda, u suradnji s nadležnim vlastima Velike Britanije, naredio energičnu istragu povjerivši taj posao osnovanoj Britanskoj kraljevskoj komisiji (3).

Prema podacima te komisije, ustanovljene naredbom guvernera 1893. s ciljem da se, zbog velikog broja i pritiska doseljenika iz Dalmacije, zavede red i ispitaju pritužbe britanskih kopača o nelojalnom, konkurentskom i nasilnom zaposjedanju zemlje bez dozvole i u broju većem od dopuštenog, broj naših imigranata na smolonosnim poljima već je premašio 1.500 ljudi (10). Dalmatinskih je kopača bilo zacijelo i znatno više jer su se mnogi, ne znajući jezika i propisa, prihvatili tog posla bez odobrenja nadležnih vlasti, što je i bio jedan od razloga teških sukoba britanskih kopača s pridošlicama iz Dalmacije. Godinu dana poslije, tj. 1894. broj naših kopača bio je daleko veći od britanskih i

² Približno iste veličine uz citiranu sekundarnu, navode i primarni izvori (npr. 11; 12).

maorskih, a iznosio je gotovo 2.500 ljudi ili oko 75% od ukupne jugoslavenske imigracije u toj zemlji (10). Uz navedene podatke, u izvještaju komisije nalaze se i pismene izjave o uzrocima iseljavanja nekolicine dalmatinskih kopača smole. Većina ispitanika kao uzroke iseljavanja iz Dalmacije navela je: teškoće oko zapošljavanja u domovini, male i nerentabilne posjede, veliku i trajnu prezaduženost, nerodne godine, bolesti vinove loze, nekurentnost dalmatinskih vina na internom tržištu Monarhije izazvanu prekomjernim uvozom vina iz Italije, uništeno maslinarstvo, nekurentnost plovidbe na jedra, propadanje ribarstva, izbjegavanje višegodišnje vojne obaveze, i dr. Najveći dio tih ljudi u svojim izjavama za takvo stanje i vlastito iseljavanje direktno ili indirektno okrivljuje korumpiranu i nezajajžljivu austrijsku birokraciju ili pak, što je najčešći slučaj, austrijsku vlast općenito.

Da se doista radilo o iseljenicima iz Dalmacije koji su već tada imali određene spoznaje o nacionalnoj svijesti i pripadnosti nepobitno proizlazi iz njihovih pismenih izjava danih u to vrijeme spomenutoj komisiji (10). U tim izjavama niti jedan od ispitanika nije se deklarirao kao Austrijanac. Najviše njih izjavilo je da su Dalmatinci, slijede (prema broju) oni koji su se izjasnili kao Hrvati i konačno najmanje njih izjavilo je da su Hrvat iz Dalmacije. Na temelju provedene istrage i izjava velikog broja naših kopača smole, Kraljevska je komisija u citiranom izvještaju, između ostalog, utvrdila da: »(...) doseljene kopače smole iz Austro-Ugarske Monarhije čine ljudi rimokatoličke vjere iz Dalmacije, Istre i unutrašnjosti Hrvatske. Isti ne govore njemačkim već slavenskim jezikom. Većina tih doseljenika vrlo je mlada. Iznimno mali broj došljaka doveo je sa sobom žene i djecu. Stariji su ljudi većinom nepismeni, dok mladi znaju čitati i pisati. Imaju jak osjećaj porodičnih veza i šalju zarađeni novac u Dalmaciju, da bi platili dugove, pomogli rodbinu ili platili putne troškove.«

Uz navedene konstatacije Kraljevska je komisija (10), u odnosu na naše kopače smole, istakla slijedeće prijedloge:

1. Prisutnost hrvatskih kopača na smolonosnim poljima nužno mora biti predmetom parlamentarne rasprave, ali takve koja će dovesti do ispravnog rješenja.

2. Zahtjev da se za hrvatske kopače uvedu posebne takse (bilo je, naime, zahtjeva da se visokim taksama našim ljudima onemogući pristup na polja za iskorištavanje smole — op. aut.) valja odbiti. Dužnost međunarodne suradnje i dobri odnosi s Austro-ugarskom isključuju mogućnost takva rješenja.

3. Nemoguće je odvratiti val imigracije na smolonosna polja, ali ga je moguće korisno kanalizirati. Hrvati su radnici energični, puni inventivnosti i dobra vladanja, i kao takvi bili bi farmeri kakvi se samo mogu poželjeti. Potrebno je tek iskoristiti kvalitete koje su pokazali.

4. Potrebno je izdvojiti blokove dobre zemlje i to jednako za Hrvate kao i za kopače drugih nacija. Mnogi od hrvatskih kopača primijenili bi svoja znanja o uzgajanju vinove loze (to se poslije posve obistinilo, jer su Hrvati danas najveći proizvođači vina na Novom Zelandu — op. aut.). Površine od 20 akara (1 Acr = 4047 m²) bile bi u početku sasvim dovoljne za njihove farme. Hrvatima treba izdvojiti zemlju uz obalu, gdje bi mogli koristiti svoja iskustva u ribarenju (i to se poslije u cijelosti obistinilo — op. aut.).

5. Bilo bi od velike koristi da se Hrvatima, zbog nepoznavanja jezika, stvaranja dobrosusjedskih odnosa i međusobne pomoći, dodijeli zemljište na okupu, kako bi bili blizu jedni drugima. U tom bi se slučaju vjerojatno dvije trećine hrvatskih kopača trajno naselili na Novi Zeland kao farmeri.

Događaji su, nažalost, pošli drugim smjerom. Naime, godine 1898, nakon diskusije u oba doma Parlamenta, izglasan je »Kauri-gum Industry Act«. Naše su doseljenike (kopače) naročito pogodile slijedeće točke tog zakona:

1. Sjeverni otok bit će podijeljen na smolonosna polja (parceliran).
2. Određena smolonosna polja u blizini naselja bit će proglašena rezervatima.
3. Kopače smole u tim poljima (rezervatima) dozvolit će se samo uz posjedovanje posebne (specijalne) dozvole.
4. Specijalne dozvole mogu izdavati lokalne vlasti samo vlasnicima okolnih farmi, zakupnicima zemlje, domorocima otprije trajno naseljenim u tim rezervatima, kopačima koji su radili na tim poljima najmanje tri mjeseca prije donošenja spomenutog zakona i britanskim državljanima po rođenju ili naturalizaciji (jedan veliki dio naših kopača i općenito naše imigracije u to vrijeme nije imao britansko državljanstvo — op. aut.).
5. Dozvola za kopače smole na krunskim zemljištima, izvan rezervata, davat će se samo pod uvjetom da tražilac posjeduje redovitu dozvolu. Redovita dozvola može se dobiti samo ako je molilac proboravio u koloniji najmanje tri mjeseca. Britanski državljanji po rođenju ili naturalizaciji oslobađaju se ovog uvjeta.

Učinak spomenutog zakonskog akta bio je upravo porazan za naše ljude, jer su spomenute restriktivne mjere donesene baš u vrijeme njihova najvećeg useljavanja. Mnogi su već bili na putu iz Dalmacije a da nisu ni znali za taj zakon niti slutili nedaće što ih čekaju već na samom ulasku u imigracijski centar luke Aucklanda (8; 112, 328).

S druge strane, spomenuta situacija u vezi s iskorištavanjem smole dovela je i do diskriminatorskog odnosa novozelandske imigracijske politike posebno prema našoj imigraciji (potencijalnim smolarima), značajno smanjivši učinak lančane migracije, uvjetujući porast repatrijacije i reemigracije.³

Situacija se na smolarskim poljima godine 1894. toliko zaoštrila (čemu su uvelike pridonijele spomenute diskriminatorne zakonske mjere) da su naši doseljeni smolari bili prisiljeni osnovati »Komitet za zaštitu prava dalmatinskih radnika kopača smole drveta kauri«. Naglašavamo riječ »radnika«, jer ukazuje i na klasni karakter prvoga značajnijeg društvenog okupljanja hrvatskih doseljenika na Novom Zelandu. Komitet je formirao i svoj sekretarijat kao izvršni organ koji će u njegovo ime kontaktirati s predstavnicima novozelandskih vlasti (Kraljevskom komisijom i drugim organima). Valja priznati da je, organizacijski gledano, takva forma, odnosno način okupljanja u to vrijeme za Novi Zeland bila prava rijetkost. Na klasni karakter toga društvenog okupljanja, pored navedene nacionalne dimenzije, uz ostalo, upućuje i izjava kopača Ivana Puharića dana Kraljevskoj komisiji krajem 1894. U dijelu te izjave, pored ostalog, stoji: »Mi smo bili i ostatak ćemo seljaci iz Dalmacije, ali ovdje nismo ni seljaci niti radnici, već ljudi bez ikakvih prava i zaštite.« (10)

Komitet je odmah po osnutku zatražio pomoć i diplomatsku intervenciju Austro-ugarskog konzulata u Aucklandu, a to je, uz aktere s Novog Zelanda, dovelo do upletanja Colonial Officea, Foreign Officea, Hrvatskog Sabora u Zagrebu i Carevinskog vijeća u Beču. Međutim, diplomatska aktivnost Austro-Ugarske u pogledu zaštite prava vlastitih državljana posve je izostala, iako su brojni ugledni poslanici iz Hrvatske (posebno Dalmacije) interpelacijama

³ Na spomenuti razvoj događaja posebno su utjecali Zakon o restrikciji imigracije (4) i Amandman Zakona o restrikciji migracije. (5).

u Carevinskom vijeću i na druge načine pokušali zaštititi prava naših doseljenika na smolonosnim poljima Novog Zelanda. U kontekstu navedenoga spominjemo dvije (1900. i 1905.) oštre interpelacije Jurja Biankinija koje je taj ugledni hrvatski zastupnik u Carevinskom vijeću Monarhije uložio tražeći (uzaludno) diplomatsku akciju za zaštitu interesa i prava hrvatskih kopača na Novom Zelandu (7a). Samo godinu dana poslije (1906), tražeći da Austro-Ugarska diplomatskim putem zaštiti položaj Dalmatinaca na novozelandskim poljima smole, interpelaciju je u Carevinskom vijeću podnio i poslanik iz Dalmacije I. Vuković (7b). Međutim, sve je bilo uzalud, Austro-Ugarskoj očito nije bilo stalo do tih podanika ni u okvirima vlastitih granica a kamoli u dalekome Novom Zelandu. Sve je, međutim, već bio riješio Parlament Novog Zelanda donjevši godine 1898. spomenuti »Kauri Gum Industry Act«. Tim zakonskim aktom potpuno je potisnuta nebritanska konkurencija u ekstrakciji smole s drveta kauri. Posljedice spomenutih zakonskih propisa katastrofalno su se odrazilo na dalmatinske, odnosno hrvatske kopače. U kontekstu navedenoga dovoljno je spomenuti da je čak polovina kopača ostala bez posla i sredstava za život, dok se jedna trećina, zbog navedenih razloga, odselila na susjednu Novu Kaledoniju gdje su, dobivši zemlju, postali vrsni vinogradari (6:79).

Očito je da se u takvim okolnostima »Komitet za zaštitu prava dalmatinskih kopača smole drveta kauri«, sastavljen pretežno od neobrazovanih dalmatinskih seljaka, uz to i podanika Austro-Ugarske, nije mogao suprotstaviti zakonskim propisima i interesima zemlje useljenja. Stoga je ubrzo po donošenju »Kauri Gum Industry Acta« prestao postojati.

Međutim, bez obzira na spomenutu situaciju, uzevši u obzir u to vrijeme mogući nivo nacionalne i klasne svijesti doseljenika kao i nerazvijen radnički i sindikalni pokret zemlje useljenja, ostaje ipak činjenica da je formiranje »Komiteta za zaštitu prava dalmatinskih kopača smole drveta kauri« bio prvi pokušaj društvenog okupljanja naših doseljenika na klasnoj i nacionalnoj osnovi. Što više, povijesni značaj tog okupljanja prelazi okvire našeg doseljništva, jer se radi o prvom pokušaju organiziranoga i svrsishodnog okupljanja nebritanske imigracije u toj zemlji.

LITERATURA

1. Crkvenčić, Ivan. »Iseljavanje naših ljudi na Novi Zeland koncem prošlog i početkom ovog stoljeća«, *Kalendar Matice iseljenika Hrvatske*. Zagreb, 1959.
2. Čizmić, Ivan. *Iz Dalmacije na Novi Zeland*. Zagreb, 1979.
3. *Dalmation Emigrants to New Zealand and Kauri Gum Industry*. Public Record Office (FO 7/1335). London [fotokopija u arhivu Instituta za migracije i narodnosti].
4. *Immigration Restriction Act*. Wellington, 1899.
5. *Immigration Restriction Amendment Act*. Wellington, 1920.
6. Lakatoš, Josip, *Narodna statistika*. Zagreb, 1914.
7. *Narodni list*. (Zagreb) a) 17. III 1905; b) 27. V 1906.
8. *Parlamentarne debate Novog Zelanda*. Wellington, 1900.
9. Reed, A. H. *The Gumdigger. The Story of Kauri Gum*. Dunedin (N. Z.), 1948.
10. *Report and Evidence of the Royal Commission on Kauri Gum Industry*. Wellington, 1898 [fotokopija u arhivu Instituta za migracije i narodnosti].
11. *Statistics of the Colony of New Zealand 1897-1906*.
12. *Statistics of the Dominion of New Zealand 1906*.

13. Totich, John. *The Dalmation-Yugoslav in New Zealand*. Dunedin (N. Z.), 1948.
14. Trlin, Andrija. »Jugoslaveni na Novom Zelandu«, u zborniku: *Iseljeništvo naroda i narodnosti Jugoslavije*. Zagreb: Zavod za migracije i narodnosti, 1978.
15. Trlin, Andrija. *The Yugoslav in New Zealand. Principal Characteristics of Immigration 1890—1971*. Massey University, Palmerston North, 1976.

THE EARLIEST ATTEMPT OF CROATIAN IMMIGRANTS' SOCIAL GATHERING IN NEW ZEALAND

SUMMARY

The author of this paper endeavours to introduce his readers to the beginnings of the social (national and class-based) gathering of the early Croatian (Dalmatian) immigration in New Zealand.

What initially brought Croatian emigrants in that country together was, and remained to be for quite some time, kauri gum, that is, the chain of events that had to do with the rights to the valuable raw material's extraction. In this context it can be claimed with certainty that kauri gum played the most significant role in Croatian settlement of New Zealand from the earliest immigration in the mid-19th century to World War I.